

**DOKKE-
LIK:**
Forbe-
redelser
til en
slag-
scene.

Et tysk trauma blir SPILLEFILM

BRENNER: Fra innspillingen av spillefilmen «Stalingrad». En russisk panservognsjåfer brennes til døde.

Fremdeles er krigshistoriens største blodbad omgitt av soldat-roman-tikk – 50 år etter slaget ved Volga. Nå har regissøren Joseph Vilsmaier laget en radikal anti-krigsfilm om katastrofen, en rekonstruksjon av et tysk trauma.

Slik presenterer magasinet Stern «Stalingrad», som settes opp på kinoer over det samlede Tyskland foran 50-årsdagen for Hitlers nederlag i Stalins by, og sikkert på norske kinoer senere. Regissør Vilsmaier tilføyer:

Bare ofre

– Vi må ikke glemme hva krig egentlig er. Hva vet vel dagens ungdom om krig? På nytt blir krigen romantisert. Golfkrigen som high-tech-entertainment i TV – det var jo perverst. Jeg vil vise virkeligheten – den fulle og hele virkelighet. I denne filmen forekommer det ingen helter, bare ofre.

«Stalingrad» har kostet nærmere 90 millioner kroner, og det er ikke noen dokumentarfilm. Vilsmaier forsøker ikke å skildre slagets gang, og vi får verken se en Adolf Hitler eller en Friedrich Paulus. Krigens dirigerter er usynlige, og det er en mangel, mener Heinrich Jaenecke i Stern.

Filmen viser helvetet Stalingrad sett fra bunnen, slik 284 000 tyske soldater opplevde det. Fire unge soldater er ikke-heltene. Vilsmaier forsøker å skildre slagets gang, og vi får verken se en Adolf Hitler eller en Friedrich Paulus. Krigens dirigerter er usynlige, og det er en mangel, mener Heinrich Jaenecke i Stern.

Døden

Brevene kom aldri fram til slektninger og venner. Nazi-myndighetene beslagla dem for å skjule sannheten om Stalingrad, så hjemmefronten ikke skulle sprekke. Et av brevene er fra en skuespiller som hadde avgått ved døden på scenen utallige ganger og rystet sitt publikum:

–Nå er det rystende for meg å erkjenne hvor lite min oppdreren hadde med døden å gjøre. Den virkelige døden er å råtne opp, sulte i hjel, forfrysse seg – den er bare et biologisk faktum. Mennene faller som fluer, og ingen bryr seg om dem og begraver dem. Uten armer og bein og uten øyne, med magen revet opp, ligger de overalt. Noen burde lage en film om det, for å gjøre «denne død i skjønnhet» umulig...

Det er det Vilsmaier har forsøkt med filmen om Stalingrad.

Navne- bytte under Krustsjø

Stalingrad – for russerne selve symbolet på seieren over Nazi-Tyskland i den store fedrelandskrigen – ble fullstendig ødelagt under krigen.

Nå heter byen Volgograd, etter at partiseier Nikita Krustsjov i 1961 ga byen et nytt navn. Byen er gjenreist med svære industriarealer, med brede avenyer og med det lett bombastiske seiersmonumentet «Moderlandet kaller».

Byen strekker seg femti kilometer langs Volga, og ved folketellingen i 1987 hadde den offisielt 988 000 innbyggere.

**JOCHEN
NICKEL**
som
«Fallo».

**THOMAS
KRETSCH-
MANN**
som
«løytnant
von Witz-
leben».

**SEBAS-
TIAN
RUDOLPH**
som «Ge-
gel».

REGISSØREN: Regissør Joseph Vilsmaier (t.v.) instruerer skuespillerne Sebastian Rudolph, Dominique Horwitz og Jochen Nickel.

Quisling sørger – glede i Norge

Oslo, 4. februar 1943: Slaget om Stalingrad er slutt, meldte våre NS-kontrollerte norske aviser – med den forsinkelse som ønsrettningen av katastrofenyheten krevde. Ministropresident Vidkun Quisling kunngjorde at alle teatre og kinoer og andre forlystelsessteder skulle stenges i fire dager.

En så omfattende og gledelig offisiell sorg har vi verken opplevd før eller siden – for nå gjaldt det å markere at den tyske armés kamp for hele

den europeiske kultur var endt i nederlag, som Quisling uttrykte det. Enhver nordmann måtte ta imot meldingen med sorg i hjertet, forklarte han – men selv var han nok atskillig tristere enn de fleste av oss andre.

Det tyske blod

For nå hadde det vel endelig gått opp også for ham at tyskerne kom til å tape krigen, og han med dem.

Vi andre visste det fra det øyeblikk Tyskland overfalt Sovjetunionen, og i iallfall etter at Hitler var sprø nok til å erklære USA krig – og slik hadde vi tatt vendepunktet i den annen verdenskrig på forskudd.

Hvis NS-avisenes kommentarer overbeviste oss om noe som helst, var det at nederlaget i Stalingrad var enda alvorligere enn vi forestilte oss – og dermed en enda bedre nyhet:

– Det tyske folk stiller sitt kostbare blod til disposisjon, og det øvrige Europa må i det minste bidra til kampen med sitt arbeid, kunne vi lese. Og så Norge måtte sette inn sine arbeidsreserver for den felles sak. Tiden var kommet for handling.

Heltepos

Utvilsomt – og Stalingrad styrket den norske motstandsviljen: "Mange fikserer demonstrativt NS-folk på ga-

ten og setter i forbifarten opp en fornærmet trut... Forleden hørte jeg om to NS-menn som var blitt myrdet... overfalt i sitt hjem og stukket i hjel med kniver. Seirer de allierte, vil alle NS-folk i Oslo være i den største fare," noterte NS-størrelsen Gustav Smedal i sin dagbok, ifølge den sakkynndige Hans Fredrik Dahl.

For Quisling var det naturligvis en ekstra skuffelse at tyskerne tapte Stalingrad og dermed krigen, samtidig med at han skulle feire et festlig et-tårsjubileum som innsatt NS-ministropresident. På et såkalt historisk møte i Klingenberg kino proklamerte han og rikskommissær Joseph Terboven tre ukter senere «den totale arbeidsinnsats i kampen

mot bolsjevismen».

– Stalingrad var et heltepos som ville gå inn i historien som det store signal som vekket Grushaugen folk, opplyste Terboven – men, dikteren Gunnar Reiss-Andersen var nok mer på linje med norsk opinion:

Stalingrad

Stalingrad! Navnet fikk vinger, svide og dyppet i blod. Navnet fløi ut over verden: Grushaugen Stalingrad stod! Grushaugen Stalingrad demmet dødens og djevelens flod. Stalingrad – en gang et navn på et sted, nu en ubrytelig ed!

Stalingrad - 50 år etter

Under ledelse av general Friedrich Paulus, hadde ordre om å kjempe til siste mann. Men de tyske styrkene var ikke utrustet for vinterkrig, og måtte kapitulere for den sovjetiske overallierte på frammarsj.

TØRSTE BLOD BAD

100 soldater måtte bøte med livet. Til sammen døde trolig flere millioner mennesker av krigshandlingene, frost og sult i løpet av de fem månedene kampene raste.

rende for redningen av den vestlige verden.

22. januar meldte Paulus at han knapt hadde noe ammunisjon igjen, men det gjorde heller ikke inntrykk på Hitler. Et par dager seinere satte sovjetrusserne inn sluttangrepet - og likevel telegraferte Paulus til Hitler 30. januar:

«På årsdagen for Deres maktovertakelse hilser den 6. armé sin Fører. Ennå vaier hakekorsflagget over Stalingrad. Måtte vår kamp være et forbilde for de levende og kommende generasjoner om aldri å kapitulere hvor håpløs situasjonen enn er. Da vil Tyskland seire. Heil, min Fører! Dagen etter kapitulerte han, og Tyskland seiret ikke. For sikkerhets skyld for-

langte Paulus å bli kjørt i bil forbi sine soldater, så de ikke skulle la sin desperasjon gå ut over ham.

De siste avdelingene ga opp 2. februar. Slaget om Stalingrad var slutt, - og myten om Stalingrad kunne overta.

Naziorganet Völkischer Beobachter brakte den offisielle versjonen over hele forsteseide et par dager seinere:

(Alle bilder: Fra filmen «Stalingrad»)

«6. armés kamp om Stalingrad er slutt» - og med enda større typer, understreket med rødt der den typografiske teknikken tillot det: «De døde for at Tyskland skal leve». Budskapet var klart nok, under bildet av en tysk soldat i stålhelmet og stråleklans:

«Stalingrad kaller til død!»

Neste side: Nå blir det film

HISTORIENS S

Kampene om Stalingrad kulminerte i historiens største blodbad: slaget ved Volga. Om en uke er det 50 år siden den tyske general Paulus og hans 6. armé kapitulerte for den sovjetiske overmakten. Nå blir kampene om Stalingrad film.

SNUDE KRIGEN: Den tyske 6. armé, utmakten 31. januar 1943. Fra da av var de

Da Hitler tapte i Stalins by

Av JON-HJALMAR SMITH

-Jeg ville nå Volga, i en bestemt by. Tilfeldigvis har den navn etter Stalin selv. Men dere må ikke tro at det var derfor jeg marsjerte dit. Jeg gjorde det fordi dette er en viktig strategisk posisjon, og den ville jeg erobre, sa Adolf Hitler til gamle nazikamerater.

Det var i Bürgerbräukeller i München 8. november 1942, der han feiret 19-årsdagen for sin mislykte marsj mot Feldherrnhalle og lot seg rive med av sin egen veltalenhet:

Feltherren

-Hør her - la oss ikke være beskjedne. For vi har nemlig erobret den, tilføyde han.

Ikke helt. Den røde armé holdt stadig et par hundre meter bredt bruhode på nordbredden av Volga, og general Georgij Sjukov var i ferd med å slutte ringen om de tyske styrkene ved Stalingrad.

Tolv dager senere var general Friedrich Paulus og hans 6. tyske armé fullstendig omringet.

Selv oppfattet Hitler seg som alle tiders største feltherre, noe han aldri la skjul på. På tysk het det «grösster Feldherr aller Zeiten» - med den folkelige og etter hvert ironiserende forkortelsen «Gröfaz». Som effektiv amatørstrateg hadde han utmanøvrert og imponert de fleste av sine generaler, iallfall inntil de første tilbakeslagene i øst, og nå omga han seg bare med lakeier.

Opptakten

Tre konferanser den 12. september 1942 dannet opptakten til katastrofen for tyskerne fire og en halv måned senere: I Førerhovedkvarteret i Vinnitsa forsøkte Paulus forgiveves å få Hitler fra planen om

å erobre Stalingrad uten at fronten ved Don var sikret.

I Jamy utenfor Stalingrad intervjuet polit-general Nikita Krustsjov den mulige nye sjefen for 62. sovjetiske armé: - Hvordan oppfatter du din oppgave, kamerat Vassilij Tsjuikov?

- Jeg sverger på at jeg ikke vil forlate byen. Vi vil holde Stalingrad eller dø, svarte generalen, og dermed ble han utnevnt.

I Kreml i Moskva la general Georgij Sjukov den sovjetiske generalstabens plan for diktator og generalissimus Josef Stalin: Nå gjaldt det å utnytte Stalingrads beliggenhet ved Volga, der elva svinger mest.

Tyskernes 6. armé skulle presses sammen i Stalingrad, mens de sovjetiske styrkene brøt igjennom de svakere rumenske, italienske og ungarske stillingene i nord og sør og omringet tyskerne så de ikke kunne slippe ut.

Ingen retrett!

Dermed skulle det bare gjenstå å tilintetgjøre fienden med mann og mus - og sånn gikk det.

Stalin godkjente planen og ga omtrent samme ordre som Hitler: - Ikke et skritt tilbake uten etter ordre ovenfra!

Stalin var så fornøyd med opplegget at det lyktes de sovjetiske toppgeneralene å plukke fram general Konstantin Rokossovskij fra det hemmelige politiet, NKVDs fangehull, der han hadde sittet i tre år, og gi ham den lokale kommandoen over Stalingrad-fronten. Det viste seg å være et fornuftig valg.

I fem måneder raste slaget om Stalingrad - fra hus til hus og gate til gate, inntil hele byen var rasert.

Hitler ga generaloberst Maximilian von Weichs ordre om å marsjere til Det kaspiske hav når seieren var vunnet - og i mellomtida:

- Når våre styrker trenger inn i byen, skal hele den mannlige befolkningen likvideres, for med sine stort sett kommunistiske innbyggere er Stalingrad ganske spesielt farlig. Kvinner og barn skal fjernes.

De første tyske og rumenske styrkene erobret et par forsteder ved månedsskiftet august-september. Men gatekampene var så voldsomme at soldatenes kampkraft ble redusert til en firedel, i henhold til militære beregninger. Dette er en krig ingen har opplevd maken til, konstaterte Paulus' generalstabssjef, allerede før sovjetrukkerne slo til for alvor:

Myten

19. november begynte den sovjetiske motoffensiven ved Stalingrad - med tre armégrupper på rundt 260 000 mann, med 1140 stridsvogner og 1200 fly. De 260 000 tyske soldatene var stengt inne, med 100 stridsvogner og uten flystøtte.

Luftwaffe-sjef Hermann Göring svikket som vanlig. Brødrasjonene ble satt ned til 75 gram om dagen, og stemningen blant tyskerne var desperat. Mange soldater begikk selvmord.

Likevel satset Hitler hele sin prestisje som strateg og nazifører på slaget om Stalins by.

Det var som om den brune diktatoren

MENNESKE-SLAKT: Slaget om Stalingrad er historiens største blodbad. Over 300 0

utkjempet en duell med den røde diktatoren:

Nazipropagandaen forfalsket nederlaget til «den største heltesang i tysk historie», som ennå ikke er tonet helt bort, 50 år etter. For enkelte tyskere er Stalingrad blitt til en tvilsom myte om heltemodig soldatinnsett og lykkelig offerdød, registrerer Der Spiegel i sitt jubileums-

oppslag - og slår fast at slaget om Stalingrad var et vanvittig blodbad, utover fjerneste militære hensikt.

8. januar satte sovjetiske forhandlere fram tilbudet om «en ærefull kapitulasjon» - men Paulus avsto etter uttrykkelig ordre fra Hitler: -Hold ut til siste mann! I siste instans vil det være avgjø-

Vendepunktet

● 22. juni 1941 gikk Tyskland til angrep på Sovjetunionen med tre millioner mann. Operasjon Barbarossa var i gang.

● Planen var å knuse Den røde armé i løpet av tre måneder i en ny, vellykket lyn-krig.

● Den tyske 6. armé under general Friedrich Paulus nådde Volga ved Stalingrad og erobret store deler av byen sommeren og høsten 1942.

● Men 31. januar 1943 var slaget om Stalingrad tap for tyskerne. General Paulus og hans styrker var da omringet av sovjetiske styrker, og kapitulerte. 2. februar var kampene slutt.

● I nord lyktes det sovjetrukkerne å bryte den tyske ringen rundt Leningrad. Omtrent samtidig seiret de allierte ved El Alamein i Egypt.

● Dette var vendepunktet for den annen verdenskrig.

Stalingrad - 50 år etter